

فرا تحلیل علل خشونت و پرخاشگری ورزشی (پژوهش‌های بازه زمانی ۱۳۸۳ الی ۱۴۰۰)

اکبر ذوالفقاری^۱

طاها عشایری^۲

طاهره جهان‌پرور^۳

[10.22034/ssys.2023.2647.2917](https://doi.org/10.22034/ssys.2023.2647.2917)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۹/۹

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۴/۴

ورزش، از سبک‌های زندگی اجتماعی مدرن است که با افزایش حامیان آن، بر شدت و میزان خشونت و پرخاشگری ورزشی نیز اتف anyزوده شده است. بنابراین، هدف اصلی این پژوهش، مطالعه علل خشونت و پرخاشگری در ورزش ایزان می‌باشد. روش انجام این تحقیق از نوع فراتحلیل است. فراتحلیل با مرور سیستماتیک بر پژوهش‌های قبلی، درصدد برآورد میزان اندازه اثر متغیر مستقل بر وابسته است. جامعه آماری تحقیق ۵۶ سند پژوهشی بود که ۳۳ سند آن با رعایت ملاک ورود و خروج انتخاب شدند. یافته‌های پژوهش نشان داد خشونت و پرخاشگری در ورزش به عوامل متعدد اجتماعی، فرهنگی، روانی، اقتصادی، جمعیتی و زمینه‌ای بستگی دارد. عوامل اجتماعی شامل پیوند افتراقی، نارضایتی اجتماعی، ضعف کنترل رسمی، ضعف کنترل غیررسمی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، تعلق اجتماعی، هویت شغلی، سابقه خشونت ورزشی، آنومی اجتماعی و هویت قومی؛ عوامل فرهنگی دربرگیرنده تعلق خرده فرهنگی، سرمایه فرهنگی، تعلق مذهبی، تصورات قالبی و آنومی فرهنگی؛ عوامل روانی شامل نارضایتی از عملکرد داوران، رسانه‌های ورزشی، احساس بیگانگی، شخصیت ضد اجتماعی، نارضایتی از فضای اجتماعی باشگاه؛ عوامل اقتصادی مشتمل بر بیکاری، آنومی اقتصادی، محرومیت نسبی، ناکامی شغلی و عوامل جمعیتی و زمینه‌ای هم شامل سن، درآمد و پایگاه اقتصادی- اجتماعی است. در مجموع می‌توان گفت فشارهای ساختاری، آنومی اجتماعی و اقتصادی، محرومیت نسبی، ضعف سرمایه اجتماعی، افزایش خرده فرهنگ‌ها، رفتار جانبدارانه گروه‌های مرجع، طرد اجتماعی کاهش باورهای پیونددهنده، بیکاری، کاهش فضای کسب و کار و فقدان مشارکت ساختاری بستر رفتار خشونت‌آمیز در ورزش را فراهم می‌کند.

واژگان کلیدی: خشونت و پرخاشگری ورزشی، سرمایه اجتماعی، یادگیری اجتماعی و فشار اجتماعی.

^۱ استادیار، علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشکده دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، ایران (نویسنده مسئول)

^۲ استادیار، گروه تاریخ و جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

^۳ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، ارتباطات و رسانه، واحد تهران

مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مقدمه

ورزش پدیده‌ای اجتماعی است که با نظام فرهنگی ارتباط عمیقی دارد (علی‌زاده و انتشاری، ۱۳۹۹: ۴۶) و دارای آثار و عواقبی است. توسعه اقتصادی، زندگی اسلامی، تحرکات اجتماعی، نشاط اجتماعی و کاهش مشکلات روحی و روانی از آثار مثبت و ظهور خرده‌فرهنگ‌های مخرب از جمله: پرخاشگری، خشونت و رفتارهای وندالیسمی از عواقب این پدیده اجتماعی است (سعادت و دیگران، ۱۳۹۶). ورزش از حوزه‌های عمومی، عرصه‌ای برای مناسبات و مبادلات بین‌المللی فرهنگی - اجتماعی (احمدی‌پور، ۱۳۹۴) و رفتاری جمعی بر توسعه سبک زندگی سالم است (قربانی و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۸). خشونت‌ورزی از جمله این رفتارهای جمعی است که برای نخستین بار در سال ۱۹۶۰ در انگلستان بروز پیدا کرد و اوباشگری در ورزش به مثابه «بیماری اجتماعی» نام گرفت (آقازاده و دیگران، ۱۴۰۰: ۹۳). خشونت اجتماعی ابزاری فرهنگی است (جلالی، ۱۳۹۰: ۲) که نسبت به سایر خشونت‌ها برای نظام اجتماعی خطر کمتری دارد، اما در هر صورت نوعی انحراف اجتماعی (سعادت، ۱۴۰۰: ۲۵) و متأثر از عوامل متعدد اجتماعی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و روان‌شناختی است (رحمتی، ۱۳۹۰: ۷۴؛ سلیمی و داوری، ۱۳۹۴: ۴۰۳). فضای ورزشگاه، داوری غیرمنصفانه و جانب‌دارانه، رفتار نامناسب بازیکنان، تحریک تماشاگران، رفتارهای اثرگذار لیدرها، رفتار نیروی انتظامی، رفتار عناصر مدیریتی باشگاه، باخت تیم محبوب، مشکلات اجرایی و نارسایی امکانات رفاهی در بروز این رفتارها موثر است (دستگردی و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۰۳). گلیزر^۱، استراوس^۲، اریک فروم^۳ و نوربرت الیاس^۴ (سعادت و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۳۸) معتقدند پرخاشگری ورزشی عمل اجتماعی ناشی از کژکارکردی ساختار اجتماعی و نشان از انباشت ناکامی، نفرت اجتماعی، تضاد و تعارض اجتماعی در ذهن کنشگران است (خادمی، ۱۳۸۷ و ۱۳۹۶ سعادت و دیگران). این ناهنجاری‌ها در قالب پرتاب اشیا به داخل زمین، توهین به بازیکنان، تماشاگران، رقبا و تیم خودی، فحاشی به داور، تخریب اموال عمومی و خصوصی، شعارهای پوپولیستی، قوم‌گرایانه و ناسیونالیستی و تفرقه افکنانه نمود می‌یابد (قاسمی و دیگران، ۱۱ و نیازی، ۱۱). در هر صورت، ورزش از عرصه‌های مهم فعالیت و سبک زندگی ملت‌هاست که در سطوح

^۱ Gelles.

^۲ Straus

^۳ Erich Fromm

^۴ Norbert Elias

فرا تحلیل علل خشونت و پر خاشگری ورزشی (پژوهش‌های بازه زمانی ۱۳۸۳ الی ۱۴۰۰)

بین‌المللی به مثابه نماد فرهنگی- ملی شناخته شده و مورد توجه قرار گرفته است. حامیان تیم‌های ورزشی هنگام مسابقات ورزشی خواه ناخواه به تقابل اجتماعی- فرهنگی گرایش پیدا می‌کنند، شعارهای هنجارشکنانه می‌دهند و رفتارهای وندالیستی و نژادپرستانه دارند. نوشتن شعار و توهین‌های ورزشی، شکستن صندلی ورزشگاه‌ها، حمله به داوران، کتک زدن بازیکنان، تهدید طرفداران و تماشاگران میهمان و غیر میهمان از جمله اشکال خشونت ورزشی به حساب می‌آید. این خشونت‌ها و پر خاشگری‌ها تنها دلایل روانی- شخصیتی ندارد و به عوامل متفاوتی وابسته‌اند، زیرا ورزش هم یک پدیده اجتماعی و هم یک میراث فرهنگی است. از این رو، خانواده‌های ایرانی به شدت به ورزش علاقه‌مندند؛ به گونه‌ای که ضمن پیگیری رویدادهای ورزشی، در کنار فعالیت‌های مدرسه و دانشگاه، فرزندان خود را در باشگاه‌ها و رشته‌های ورزشی ثبت‌نام می‌کنند. اما با ظهور و بروز خشونت‌ها و پر خاشگری در حوزه ورزش نگرانی آنان از حضور فرزندان‌شان در فضاهای ورزشی افزایش یافته است. به همین سبب، محققان در صدد شناسایی چرایی و علل ظهور و بروز این خشونت‌ها برآمده‌اند. مطالعات خشونت‌ورزشی در ایران سابقه طولانی دارد. در همین راستا در سال‌های اخیر در این مورد مطالعاتی صورت گرفته است؛ اما پراکندگی و گستردگی مطالعات در این حوزه و رواج رویکردهای مختلف در این زمینه منجر به نتایج نسبتاً متفاوتی شده است که لزوم اجرای یک مطالعه فرا تحلیل برای رسیدن به تصویری جامع‌تر از موضوع را ایجاب کرده است. بر این اساس، هدف اصلی این پژوهش، ترکیب و مقایسه نتایج و یافته‌های آماری پژوهش‌های انجام شده در مورد علل خشونت و پر خاشگری ورزشی جهت رسیدن به نتیجه‌ای منسجم از میان نتایج پراکنده مطالعات با به‌کارگیری روش فرا تحلیل است. بنابراین، اهداف پژوهش حاضر عبارت‌اند از:

۱. برآورد اندازه اثر کلی عوامل موثر بر خشونت و پر خاشگری ورزشی به روش فرا تحلیل؛
۲. بررسی همگونی یا ناهمگونی مطالعات علل خشونت و پر خاشگری ورزشی با رویکرد فرا تحلیل؛
۳. برآورد اندازه اثر متغیرهای تعدیلگر بر خشونت و پر خاشگری ورزشی به روش فرا تحلیل.

مبانی و رویکردهای نظری

خشونت

سازمان ملل متحد (World Health Organization, 2002)، خشونت را استفاده عمدی از زور یا قدرت فیزیکی، تهدید شده یا واقعی، علیه خود، شخص دیگر یا یک گروه یا جامعه که منجر به جراحت، مرگ، آسیب روانی، توسعه نادرست یا محرومیت می شود تعریف کرده است. موزر و همکارانش (C. Moser, 2003; C. O. Moser & Clark, 2001; C. O. Moser & McIlwaine, 2004)، خشونت را به گونه‌های اجتماعی، اقتصادی، اجتماعی و نهادی تقسیم‌بندی و آن را تلاش برای کسب پیروزی و حفظ قدرت اجتماعی تعریف کرده‌اند که شامل درگیری چریکی، درگیری شبه‌نظامی، ترورهای اجتماعی و درگیری‌های مسلحانه احزاب است.

خشونت ورزشی

خشونت ورزشی، کنشی ورزشی است که در میادین ورزشی فرد یا افرادی از روی اراده و آگاهی به منظور آسیب‌رسانی فیزیکی یا روحی- روانی به دیگران انجام می‌دهد (زارع و زندگی‌لک، ۱۳۹۱، به نقل از صدیق‌سروستانی، ۱۳۸۷: ۱۱۳). فرهنگ آکسفورد، آن را به معنای تجاوز، زیان، آسیب، شدت، خشونت، تهدید، غضب، بی‌حرمتی و اعمال زور به کار برده است و آن را عبارت از رفتاری می‌داند که از سوی فردی به قصد تهدید یا آزار بدنی دیگران بروز می‌کند (عباس‌زاده و دیگران، ۱۳۹۳: ۶۴). خشونت ورزشی در زمره خشونت‌های اجتماعی به شمار می‌رود که به سه دسته خشونت ورزشکاران، تماشاگران، داوران و مجریان مسابقات تقسیم می‌شود. لویس (پاک‌نژاد و درانی، ۱۳۸۸: ۱۳۸) خشونت تماشاگران را در پنج دسته عمده حملات کلامی، اختلال در جریان بازی، پرتاب اشیاء، دعوا کردن و وندالیسم دسته‌بندی کرده است.

خشونت ورزشی در ایران

در ایران، خشونت و پرخاشگری در ورزش از فوتبال آغاز شد. در دهه ۱۳۴۰، نخستین موج‌های خشونت و پرخاشگری در ورزش فوتبال ایران از داخل زمین‌های ورزشی شکل گرفت و به سکوهای تماشاگران کشیده شد (صدر، ۱۴۰۰). سال ۱۳۵۸، سال پرحادثه‌ای برای فوتبال ایران بود. در بازی استقلال

فرا تحلیل علل خشونت و پرخاشگری ورزشی (پژوهش‌های بازه زمانی ۱۳۸۳ الی ۱۴۰۰)

و پرسپولیس، در اواخر بازی و درحالی‌که نتیجه بازی یک بر صفر به سود استقلال بود، طرفداران تیم پرسپولیس به داخل زمین بازی هجوم آوردند و بازی نیمه تمام قطع شد (رحمتی، ۱۳۹۰: ۴۷). در اسفندماه ۱۳۶۱، پس از دیدار تیم هما و پرسپولیس در جام حذفی، درگیری تماشاگران به خارج از ورزشگاه و خیابان‌های اطراف کشیده شد. از این پس، عرصه رقابت‌های ورزشی فوتبال در ایران شاهد افزایش شعارهای توهین‌آمیز طرفداران دو تیم علیه یکدیگر، بازیکنان، و داوران بود (صدر، ۱۴۰۰). اولین حادثه پرخاشگری فوتبال که به اغتشاش اجتماعی انجامید، به بازی دو تیم پرسپولیس و پاس مربوط می‌شود که قرار بود در تاریخ ۱۷ مهر ۱۳۶۳ انجام شود. ازدحام بیش‌ازحد تماشاگران در ورزشگاه شیروودی باعث لغو بازی از سوی مسئولان ذی‌ربط شد. در پی این تصمیم، تماشاگران به داخل زمین هجوم آوردند، شعارهای ناهنجار سر داده، تیرک‌ها را از جا کنده و تور و تشک‌ها را به آتش کشیدند (صدر، ۱۴۰۰). از اوایل دهه ۱۳۷۰ و هم‌زمان با آغاز مسابقات قهرمانی باشگاه‌های کشور موسوم به «جام آزادگان»، در برخی مسابقات تماشاگران و طرفداران گروه‌ها دست به حرکات و رفتارهای خشونت‌آمیز و پرخاش‌جویانه از جمله پرتاب سنگ به داخل زمین، درگیری بازیکنان و هجوم تماشاگران به داخل زمین‌بازی زدند.

نظریه‌های پژوهش

بر اساس «نظریه ساختارگرایی-کارکردگرایی» (دورکیم، مرتن، پارسونز و گیدنز) بحران ساختار اجتماعی و کارکردی اجزای سیستم در هنگام گذار از جامعه سنتی به مدرن ریشه‌آنومی است. به تعبیری، تغییرات سریع؛ ناگهانی و شتابان موجب آنومی است.

الف) دورکیم^۱: دورکیم درباره آنومی و چرایی ظهور آن در بحث نوسازی به تحولات اجتماعی (گذار از جامعه مکانیکی به ارگانیکی) و تقسیم کار اجتماعی (تخصیص شدن واحد و تقسیم کار اجباری و ناهنجارانه) اشاره کرده است.

۱. مدرنیزاسیون^۲: دورکیم از بی‌هنجاری به عنوان «آنومی» یاد و آن را در قلب جوامع مدرن جستجو می‌کند. وی اعتقاد دارد آنومی در بحران اقتصادی رخ می‌دهد، زیرا هنجارهایی که قبلاً جاه‌طلبی‌ها را کنترل می‌کردند و فرد را از جایگاه خود راضی نگه می‌داشتند، فرومی‌ریزند و دیگر جاه‌طلبی‌ها و آرزوها را محدود نمی‌کنند.

^۱ Durkheim

^۲ Modernization

با ایجاد چنین وضعی، فرد شروع به آرزوی ثروت بیشتر و بیشتر می‌کند و هرچقدر هم که به دست می‌آورد، راضی نمی‌شود و تنها راه حل آن، رفتار آنومیک است.

۲. تقسیم کار^۱: دورکیم اولین جامعه‌شناسی است که آنومی را وارد عرصه جامعه‌شناسی کرد (Deflem, 1989: 627). وی (Durkheim, 2019: 277-280)، بر رابطه بین فرد و جامعه متمرکز کرده و به این سؤالات پاسخ داده است: چگونه فرد درحالی که در جوامع صنعتی خودمختارتر می‌شود، بیش‌ازپیش به جامعه وابسته می‌شود؟ و چگونه فرد در جوامع صنعتی درعین حال که بیشتر با جامعه پیوند می‌خورد، می‌تواند فردگرایی افراطی و گسیخته از نظام جمعی باشد (Allik & Realo, 2004: 29, quotes Durkheim, 1989, 1993). دورکیم (Durkheim, 2019: xxx). او تأکید می‌کند این تناقض زمانی حل می‌شود که به تقسیم کار نه به عنوان سیستم اقتصادی که به عنوان سازگاری برای نوع جدیدی از همبستگی اجتماعی نگاه شود. به گفته وی (Durkheim, 2019: 2)، تقسیم کار مختص دنیای اقتصاد نیست که ناظر بر حوزه‌های اجتماعی، اداری و قضایی است و روزه‌روز هم تخصصی‌تر می‌شود.

ب) رابرت کی مرتن^۲: مرتن، مفهوم آنومی دورکیم را توسعه بخشید و آن را حاصل تضاد بین ساختار فرهنگی و کانال‌های توسعه اجتماعی در جامعه می‌داند.

۱. نظریه اجتماعی^۳ و ساختار اجتماعی^۴: این جامعه‌شناس آمریکایی پس از دورکیم، مفهوم آنومی را بازنگری و نظام‌مند کرد؛ با این تفاوت که، دغدغه اصلی دورکیم در آنومی، همبستگی و انسجام جامعه در دوران گذار از دوران سنتی به مدرن بود، اما قصد اصلی مرتن از آنومی، تبیین علل و میزان بالای جنایت در آمریکا (Etemadifar, 2016: 15). مرتن (Merton, 1938). اصطلاح آنومی را برای تبیین نظریه‌های آنومی و فشار رفتار انحرافی به کار برد. وی، آنومی را با انحراف مرتبط دانست و استدلال کرد ناپیوستگی فرهنگ و ساختار، پیامد ناکارآمدی دارد که انحراف اجتماعی است (Ahsan, 2018: 5).

¹ Division of Labor

² Robert K. Merton

³ Social Theory

⁴ Social Structure

۲. **نظریه آنومی**^۱: از منظر مرتن، آنومی به معنای تضعیف روحیه یا غیرنهادینه‌سازی ابزار برای درک بهتر رابطه ساختار اجتماعی، فرهنگ و رفتار انحرافی (Bernburg, 2002: 729)، است که پیامد تفکیک اهداف فرهنگی و هنجارهای نهادی می‌باشد (Etemadifar, 2016: 16). وی، با تأکید بر عدم تعادل بین ابزارهای تجویز شده اجتماعی و اهداف فرهنگی (Bernburg, 2002: 729)، اعتقاد دارد عدم تعادل فرهنگی و ساختاری موجب گسترش تفاوت‌های اجتماعی در سطوح مختلف انحراف می‌شود (Baumer, 2007: 625). به‌زعم مرتن، عدم تعادل در تأکید بیش از حد اهداف فرهنگی موجب ایجاد آنومی در حوزه فرهنگی می‌گردد (Baumer & Gustafson, 2007: 69).

۳. **نظریه فشار**^۲: نظریه آنومی مرتن با مرور زمان به سمت‌وسوی «نظریه فشار» تغییر مفهوم داد و تلاش کرد توضیح دهد چرا میزان جرائم (اجتماعی) در میان گروه‌های خاصی از جامعه مانند طبقات پایین بیشتر است (Deflem, 1989: 721). مرتن (Agnew & Brezina, 2010: 97)، اولین نسخه مدرن «نظریه فشار» را در سال ۱۹۳۸ ارائه و تأکید کرد سویه‌ها یا عوامل استرس‌زا احتمال وقوع رفتارهای اجتماعی غیرقانونی یا علیه نظم اجتماعی را افزایش می‌دهند. به گفته وی، زمانی که افراد برای تأمین مشروع اهداف اجتماعی با مانع مواجه شوند، از ابزارهای نامشروع بهره می‌گیرند (Stults & Baumer, 2008: 226). بنابراین، رفتار انحرافی زمانی شروع می‌شود که فرد چاره‌ای جز استفاده از ابزارهای نامشروع ندارد (Marwah & Deflem, 2006: 58-59). به اعتقاد مرتن (Bois, 1959: 8-9)، مردم در پاسخ به ناسازگاری‌ها جامعه، به پنج شیوه هم‌نوایی، خلاقیت، مناسک‌گرایی، واپس‌گرایی و شورش عمل می‌کنند:

۱. هم‌نوایی: پذیرش هر دو، هم اهداف فرهنگی و هم ابزارهای نهادینه‌شده؛
۲. خلاقیت و نوآوری: پذیرش اهداف فرهنگی بدون پذیرش ابزار دستیابی به اهداف؛
۳. مناسک‌گرایی: پذیرش ابزارهای نهادینه‌شده بدون پذیرش اهداف فرهنگی؛
۴. واپس‌گرایی یا عقب‌نشینی: عدم پذیرش اهداف فرهنگی و ابزارهای نهادینه‌شده؛
۵. شورش: ایجاد اهداف فرهنگی و ابزارهای نهادینه‌شده جدید.

^۱ Merton Anomie Theory

^۲ Merton's Strain Theory

ج) آنتونی گیدنز^۱: گیدنز، ریشه آنومی را در تغییرات ناشی از جهان سنتی به جهان مدرنی می‌داند که در آن سنت‌ها، عرف، الگوهای خویشاوندی از بین رفته و دولت سلطه قوی و تمام‌عیاری بر جامعه پیدا کرده است. به گفته وی، بخشی از آنومی مربوط به از جا کنده‌گی جامعه، انتزاعی و تخصصی شدن نهادهای اجتماعی است. «نظریه اجتماعی مدرن» گیدنز، ریشه‌ها و پیامدهای آنومی را تحلیل کرده است.

- **نظریه اجتماعی مدرن**^۲: بر اساس مطالعات گیدنز، تقسیم آنومیک کار (ساده‌تر، آنومی یا فقدان مقررات اخلاقی) و تقسیم اجباری کار (ساده‌تر، بی‌عدالتی)، از مهمترین بحران‌های جوامع اجتماعی مدرن است (Royce, 2015: 140-143). گیدنز (McCloskey, 1976: 1486, quotes Giddens, 1971b)، با بیان اینکه آنومی، فعالیتی اجتماعی مربوط به همه ساختار هاست و محدود به ساختار اجتماعی نمی‌شود (Giddens, 1966: 292)، تأکید می‌کند مفهوم امروزی آنومی، فعالیت‌های اجتماعی را بیشتر در بر می‌گیرد.

د) **تالکوت پارسونز**^۳: پارسونز، جامعه‌شناس کلان‌نگری است که در تحلیل آنومی به کل نظام (یک مجموعه کل) توجه می‌کند و جامعه را ترکیب یافته از سازه‌های به هم پیوندخورده‌ای می‌داند که با اختلال در یک بعد، اجزای دیگر آن نیز تعادل، کارایی و نظم ذاتی و خودترمیمی خود را از دست می‌دهند. وی در نظریه کنش اجتماعی، چگونگی ایجاد بحران یا آنومی را تبیین و تشریح کرده است.

- **نظریه کنش**^۴ یا **تکامل اجتماعی**^۵: دیدگاه‌های پارسونز در مورد جامعه‌شناسی، نظم اجتماعی، آنومی و هرج‌ومرج را می‌توان در قالب «نظریه کنش اجتماعی»، «نظریه نظم»، «نظریه جامعه» به‌عنوان فرآیند تولید و نظریه تکامل اجتماعی تبیین و تشریح کرد. از دیدگاه وی، آنومی همان بی‌هنجاری، بی‌قانونی یا درهم‌ریختگی هنجاری و متفاوت از تعریف دورکیم است (Orru, 1986; Smith & Bohm, 2008; TenHouten, 2016). پارسونز (Parsons, 1968)، آنومی را بی‌هنجاری در حوزه اجتماعی تعریف و

¹ Anthony Giddens

² Modern Social Theory

³ Talcott Parsons

⁴ Theory of Social Action

⁵ Theory of Social Evolution

فرا تحلیل علل خشونت و پرخاشگری ورزشی (پژوهش‌های بازه زمانی ۱۳۸۳ الی ۱۴۰۰)

با اشاره به اندیشه‌های دورکیم، تأکید کرده است برای رسیدن به نظم اجتماعی، تحقق وفاق اجتماعی ضروری است (آرون، ۱۳۹۶: ۷۲ به نقل از پارسونز، ۱۹۸۶).

پیشینه تجربی تحقیق جهت اجرای فراتحلیل

جدول ۱: پیشینه پژوهش

رد	نویسنده	شیوه نمونه‌گیری	گروه مورد بررسی	حجم نمونه	استان
	(آقازاده و دیگران، ۱۴۰۰)	تصادفی ساده	هواداران تیم‌های سپیدرود رشت و نساجی مازندران	۳۸۰	مازندران
	(سعادت، ۱۴۰۰)	هدفمند	هواداران تیم فوتبال تراکتورسازی	۴۰۰	آذربایجان غربی
	(مفاخر و دیگران، ۱۴۰۰)	هدفمند	تماشاگران مسابقات قهرمانی کشتی	۲۲۵	مناطق فارس
	(جعفرونندو و دیگران، ۱۴۰۰)	تصادفی	ورزشکاران دانشگاه آزاد اسلامی	۳۰۰	فارس
	(زندى‌خواری و حسینی، ۱۳۹۹)	تصادفی ساده	تماشاگران تیم‌های سپاهان و ذوب‌آهن	۷۹۷	اصفهان
	(اتقیا و دیگران، ۱۴۰۰)	تصادفی ساده	هواداران باشگاه‌های فوتبال استقلال و پرسپولیس تهران	۳۸۷	تهران
	(دعاگویان و دیگران، ۱۳۹۹)	تصادفی ساده	تماشاگران چهار ورزشگاه آزادی، پاس قوامین، شهدای شهر قدس، تختی	۴۴۱	تهران

گیلان	۸۰	تماشاگران و بازیکنان فوتبال لیگ برتر	هدفمند	(علیزاده و انتشاری، ۱۳۹۹)
تهران	۴۰۰	تماشاگران فوتبال در تهران مسئولان برگزاری و داوران فدراسیون	تصادفی ساده	(طالب پور، ۱۴۰۰)
تهران	۱۴۹	والیبال و رئیس تیم های لیگ برتر و دسته یک مردان باشگاه های ایران	هدفمند	(قربانی و دیگران، ۱۳۹۹)
تهران	۳۰۰	اعضای تیم تکواندوکار	طبقه ای تصادفی	(سالمی خوزانی و دیگران، ۱۳۹۹)
تهران	۵۲۳	هواداران فوتبال و لیدرهای ورزشگاه	طبقه ای تصادفی	(فریدفتحی و دیگران، ۱۳۹۸)
بوشهر	۱۰۰	کلیه ورزشکاران شهر بوشهر	تصادفی ساده	(موسوی و عبدالحی، ۱۳۹۷)
مازندران	۱۶۹	معلمان ورزش	تصادفی	(پرویزی عمران و صالح نیا، ۱۳۹۷)
تهران	۳۸۴	تماشاگران تیم های استقلال و پرسپولیس تهران	تصادفی	(آقایی و ملانوروزی، ۱۳۹۸)
آذربایجان غربی	۴۰۰ هدفمند	تماشاگران فوتبال حاضر در یکی از ورزشگاه های کشور	تصادفی ساده	(سعادت و دیگران، ۱۳۹۶)
تهران	۴۰۰	تماشاگران سه مسابقه استقلال-	تصادفی ساده	(شهابی و دیگران، ۱۳۹۵)

فرا تحلیل علل خشونت و پرخاشگری ورزشی (پژوهش‌های بازه زمانی ۱۳۸۳ الی ۱۴۰۰)

			پرسپولیس، نفت و پرسپولیس، استقلال و راه‌آهن		
مازندران	۴۱۵	تصادفی ساده	دانشجویان رشته علوم انسانی و تربیت بدنی	(علی‌وردی‌نیا و خاکزاد، ۱۳۹۵)	
خوزستان	۳۵۴	تصادفی ساده	تماشاگران استقلال اهواز و فولاد خوزستان	(غلامی ترکسلویه و حیدری‌نژاد، ۱۳۹۴)	
تهران	۳۴۵	تصادفی ساده	تماشاگران استادیوم آزادی	(احمدی‌پور، ۱۳۹۴)	
آذربایجان غربی	۴۰۰	تصادفی ساده	هواداران تیم فوتبال تراکتورسازی شهر تبریز	(سعادت‌ی و دیگران، ۱۳۹۲)	
آذربایجان غربی	۴۰۰	تصادفی ساده	هواداران تیم فوتبال تراکتورسازی تماشاگران باشگاه	(عباس زاده و دیگران، ۱۳۹۳ ب)	
گیلان	۳۰۰	تصادفی ساده	فرهنگی داماش رشت و ملوان بندر انزلی	(کبیری و دیگران، ۱۳۹۳)	
تهران	۳۹۵	تصادفی ساده	تماشاچیان بازی تیم‌های استقلال و پیروزی	(رجبلو و دیگران، ۱۳۹۲)	
تهران	۳۶۰	تصادفی ساده	تماشاگران چندین بازی فوتبال لیگ برتر	(امید جلالی، ۱۳۹۲)	

آذربایجان غربی	۴۰۰	هواداران تیم فوتبال تراکتورسازی	تصادفی ساده	(عباس‌زاده و دیگران، ۱۳۹۳ الف)
تهران	۴۰۰	تماشاگران ۶ بازی تیم‌های استقلال و پیروزی به حریفان	خوشه‌ای تصادفی	۱. (صفری شیرکوهی و زندی، ۱۳۹۰)
تهران	۷۲۷	تماشاگران استقلال و پیروزی	تصادفی ساده	(پاک‌نژاد و درانی، ۱۳۸۸)
تهران	۳۸۴	تماشاگران تیم‌های استقلال و پرسپولیس	تصادفی ساده	(قاسمی و دیگران، ۱۳۸۸)
تهران	۴۲۰	تماشاگران دو تیم صبا و پیروزی	تصادفی ساده	(وثوقی و خسروی‌نژاد، ۱۳۸۸)
تهران	۴۰۴	تماشاگران تیم‌های پرسپولیس و استقلال	تصادفی ساده	(رحمتی و محسنی تهریزی، ۱۳۸۲)
تهران	۱۰۲۰	تماشاگران فوتبال در مسابقات	تصادفی ساده	(عنبری، ۱۳۹۶)
تهران	۲۸۴	تماشاگران دو تیم استقلال و پرسپولیس		(رحمتی، ۱۳۹۰)

روش‌شناسی پژوهش

روش انجام تحقیق از نوع فراتحلیل^۱ است که محقق با استفاده از مرور ادبیات و تحقیقات صورت گرفته در بازه زمانی ۱۳۸۳ الی ۱۴۰۰، با محوریت "خشونت‌ورزشی، پرخاشگری ورزشی"، با حجم نمونه ۳۳ تحقیق را شناسایی و بعد از کنترل از حیث روشی، اعتبار، روایی و یافته‌های علمی، آن‌ها را برحسب

^۱ Comprehensive Meta Analysis

فرا تحلیل علل خشونت و پرخاشگری ورزشی (پژوهش‌های بازه زمانی ۱۳۸۳ الی ۱۴۰۰)

روش، حجم نمونه، ضرایب همبستگی و سطح معنی‌داری، جامعه آماری، سال و غیره دسته‌بندی و سازمان‌دهی کرده است. بعد از شناسایی ضرایب همبستگی و حجم نمونه و سطح معنی‌داری تحقیقات، آن‌ها وارد نرم‌افزار شده و اندازه اثر نهایی هر پژوهش و اثر نهایی کل به وسیله فرمول فیشر و کوهن برآورد شده است. برای تشخیص همگنی یا ناهمگنی تحقیقات فوق، از نمودار قیفی، آزمون Q استفاده گردیده و بعد از اثبات فرض ناهمگونی بین مطالعات از متغیر تعدیلگر (زمینه‌ای) برای سنجش میزان اثر آن بر پرخاشگری-خشونت ورزشی بهره‌گیری شده است. بر این اساس مهم‌ترین پژوهش‌های داخلی مرتبط با موضوع (پیمایش+پرسش‌نامه)، به اختصار در جدول ۱ بیان شده‌اند.

یافته‌های پژوهش

الف. یافته‌های توصیفی

- ۴۷ درصد از نویسندگان مقاله این حوزه به رشته علوم اجتماعی، ۳۷ درصد به رشته علوم ورزشی، ۷ درصد به رشته حقوق و روان‌شناسی، و ۳ درصد به رشته علوم انتظامی اختصاص دارد.
- ۷۷ درصد از پژوهش‌ها به روش نمونه‌گیری تصادفی، ۱۳ درصد به روش هدفمند (غیر احتمالی)، ۷ درصد به روش تصادفی طبقه‌ای و ۳ درصد به روش خوشه‌ای صورت گرفته است.
- ۶۳ درصد از جامعه آماری پژوهش از تماشاگران و تماشاچیان فوتبال، ۲۳ درصد از هواداران عمومی، ۱۰ درصد از نیروهای سازمان ورزشی و ۳ درصد از دانشجویان دانشگاهی بوده است.
- ۶۷ درصد از قوم فارس، ۱۳ درصد قوم ترک و مازنی، ۳ درصد از قوم گیلگی و عرب بوده است.
- ۴۳ درصد از تحقیقات در مناطق توسعه‌یافته، ۴۶ درصد در مناطق در حال توسعه و ۱۱ درصد در مناطق کمتر توسعه‌یافته انجام شده است.

ب. یافته‌های استنباطی

-اندازه اثر پژوهش

بر این اساس نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد:

۱. بین عوامل اجتماعی و گرایش به خشونت ورزشی رابطه معنی‌داری وجود دارد. بر این اساس پیوند افتراقی (۰/۲۸۱)، نارضایتی اجتماعی (۰/۳۸۶)، ضعف کنترل رسمی (۰/۵۷۷)، ضعف کنترل غیررسمی (۰/۵۳۰)، اعتماد اجتماعی (۰/۳۲۶)، انسجام اجتماعی (۰/۳۲۵)، تعلق اجتماعی (۰/۲۶۴)، هویت شغلی (۰/۵۶۵)، سابقه

خشونت ورزشی (۰/۵۰۵)، آنومی اجتماعی (۰/۳۷۷) و هویت قومی (۰/۴۳۳) در گرایش به خشونت ورزشی مؤثر بوده است.

۲. بین عوامل فرهنگی و گرایش به خشونت ورزشی رابطه معنی داری وجود دارد. بر این اساس تعلق خرده فرهنگی (۰/۳۲۸)، سرمایه فرهنگی (۰/۳۰۶)، تعلق مذهبی (۰/۲۴۴)، تصورات قالبی (۰/۴۵۰) و آنومی فرهنگی (۰/۷۰۹) در گرایش به خشونت ورزشی مؤثر بوده است.

۳. بین عوامل روانی و گرایش به خشونت ورزشی رابطه معنی داری وجود دارد. بر این اساس نارضایتی از عملکرد دواران (۰/۴۲۳)، نارضایتی از رسانه های ورزشی (۰/۴۹۳)، احساس بیگانگی (۰/۳۲۴)، شخصیت ضد اجتماعی (۰/۳۶۰) و نارضایتی از فضای اجتماعی باشگاه (۷۳۹) در گرایش به خشونت ورزشی مؤثر بوده است.

۴. بین عوامل اقتصادی و گرایش به خشونت ورزشی رابطه معنی داری وجود دارد. بر این اساس بیکاری (۰/۳۷۹)، آنومی اقتصادی (۰/۲۶۰)، محرومیت نسبی (۰/۳۸۸) و ناکامی شغلی (۰/۱۷۰) در گرایش به خشونت ورزشی مؤثر بوده است.

۵. بین عوامل جمعیتی و زمینه ای و گرایش به خشونت ورزشی رابطه معنی داری وجود دارد. بر این اساس سن (۰/۱۲۱)، درآمد (۰/۲۰۰) و پایگاه اقتصادی-اجتماعی (۰/۲۳۱) در گرایش به خشونت ورزشی مؤثر بوده است.

جدول ۲: اندازه اثر پژوهش

گزارش آماری					متغیرهای پژوهش
sig	Z	upper	lower	Effect size	
۰/۰۰۰	۳/۷۶۱	۰/۳۷۴	۰/۳۷۷	۰/۲۸۱	پیوند افتراقی
۰/۰۰۰	۱۴/۱۳۲	۰/۳۶۷	۰/۳۰۱	۰/۳۸۶	نارضایتی اجتماعی
۰/۰۰۰	۲/۶۵۶	۰/۲۰۹	۰/۱۷۱	۰/۵۷۷	ضعف کنترل رسمی
۰/۰۰۰	۴/۹۳۶	۰/۳۱۹	۰/۲۱۷	۰/۵۳۰	ضعف کنترل غیررسمی
۰/۰۰۰	۲/۸۰۲	۰/۲۸۸	۰/۱۹۰	۰/۳۲۶	اعتماد اجتماعی
۰/۰۰۰	۱/۰۸۶	۰/۳۷۱	۰/۱۱۶	۰/۳۲۵	انسجام اجتماعی

فرا تحلیل علل خشونت و پرخاشگری ورزشی (پژوهش‌های بازه زمانی ۱۳۸۳ الی ۱۴۰۰)

۰/۰۰۰	۹/۹۲۷	۰/۲۲۷۷	۰/۱۱۱	۰/۳۷۷	آنومی اجتماعی	
۰/۰۰۰	۶/۱۹۶	۰/۲۷۶	۰/۱۴۵	۰/۵۰۵	سابقه خشونت ورزشی	
۰/۰۰۰	۱/۸۶۹	۰/۴۸۸	۰/۳۱۲	۰/۲۲۶۴	تعلق اجتماعی	
۰/۰۰۰	۱۴/۸۰۷	۰/۳۱۹	۰/۲۷۷	۰/۵۶۵	هویت شغلی	
۰/۰۰۰	۱/۲۷۶	۰/۱۲۳	۰/۰۹۱	۰/۴۳۳	هویت قومی	
۰/۰۰۰	۴/۶۵۹	۰/۲۷۷	۰/۱۰۱	۰/۳۲۸	تعلق خرده فرهنگی	
۰/۰۰۰	۲/۱۷۷	۰/۴۷۱	۰/۳۸۱	۰/۳۰۶	سرمایه فرهنگی	عوامل فرهنگی
۰/۰۰۰	۱/۶۷۰	۰/۳۳۲	۰/۲۳۸	۰/۲۴۴	تعلق مذهبی	
۰/۰۰۰	۵/۷۲۹	۰/۱۹۷	۰/۱۴۷	۰/۴۵۰	تصورات قالبی	
۰/۰۰۰	۳/۹۱۸	۰/۵۰۱	۰/۳۳۸	۰/۷۰۹	آنومی فرهنگی	
۰/۰۰۰	۴/۰۰۹	۰/۱۹۹	۰/۱۰۰	۰/۴۲۳	نارضایتی از عملکرد دواران	
۰/۰۰۰	۹/۴۷۸	۰/۳۸۵	۰/۲۰۰	۰/۴۹۳	نارضایتی از رسانه‌های ورزشی	عوامل روانی
۰/۰۰۰	۳/۰۲۲۶	۰/۲۲۸	۰/۱۴۶	۰/۷۳۹	نارضایتی از فضای اجتماعی باشگاه	
۰/۰۰۰	۵/۶۱۳	۰/۳۷۹	۰/۲۲۰	۰/۳۲۴	احساس بیگانگی	
۰/۰۰۰	۳/۷۸۱	۰/۷۴۱	۰/۳۷۱	۰/۳۶۰	شخصیت ضد اجتماعی	
۰/۰۰۰	۵/۸۷۲	۰/۶۰۱	۰/۴۰۱	۰/۳۷۹	بیکاری	
۰/۰۰۰	۴/۱۲۸	۰/۲۷۷	۰/۱۰۱	۰/۲۶۰	آنومی اقتصادی	عوامل اقتصادی
۰/۰۰۰	۱/۳۰۴	۰/۲۲۳	۰/۱۷۸	۰/۳۸۸	محرومیت نسبی	
۰/۰۰۰	۱/۸۲۲	۰/۲۵۴	۰/۱۸۹	۰/۱۷۰	ناکامی شغلی	
۰/۰۰۰	۹/۱۸۹	۰/۱۱۸	۰/۰۸۹	۰/۱۲۱	سن	عوامل جمعیتی
۰/۰۰۰	۳/۶۷۵	۰/۲۶۶	۰/۱۴۵	۰۰۰/۲۰۰	درآمد	
۰/۰۰۰	۷/۵۱۰	۰/۴۰۸	۰/۳۷۱	۰/۲۳۱	پایگاه اقتصادی-اجتماعی	

آزمون Q: این آزمون برای همگنی و ناهمگنی مطالعات به کار می رود. دو فرض اساسی را در پیش می گیرد:

۱. فرض صفر: بین مطالعات تحت بررسی تفاوت معنی داری وجود ندارد.

۲. فرض خلاف: بین مطالعات تحت بررسی تفاوت معنی داری وجود دارد.

بر این اساس در صورتی همگنی مطالعات، از اندازه ثابت و ناهمگنی از مدل تصادفی استفاده می شود، نتایج حاصل از تصادفی در شرایط ناهمگنی، قابلیت تعمیم بیشتری نسبت به مدل ثابت دارد.

جدول ۳: آزمون Q

وضعیت همگنی مطالعات			
Q-value	df	p-value	i-squared
۷۷۵/۹۰۳	۳۱	۰/۰۰۰	۹۵/۸۷۰

با توجه به نتایج مدل با اطمینان ۹۹ درصد می توان گفت که فرض صفر مبتنی بر همگن بودن مطالعات رد شده و فرض ناهمگونی (عدم همگنی) پژوهش ها تأیید شده است. معنادار بودن $Q=۷۷۸$ نشان از وجود ناهمگنی است. مقدار مجذور آ دارای مقداری بین ۱۰۰- است و ناهمگنی را به صورت درصدی نشان می دهد. هرچه به ۱۰۰ نزدیک تر، نشان دهنده ناهمگنی بیشتر اندازه های اثر پژوهش اولیه است. مقدار ۹۵ درصد مؤید این است که ۹۵ درصد تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی بین پژوهش مربوط است. بر این مبنا باید از اثر تصادفی برای تحلیل استفاده کرد؛ یعنی این وضعیت می گوید که بررسی شاخص ها بر پرخاشگری- خشونت ورزشی، به لحاظ ویژگی تحقیقات از هم متفاوت هستند و باید برای مشخص کردن محل این تفاوت ها و واریانس از متغیر تعدیلگر استفاده کرد. نامتجانس بودن، نشانگر وجود اثر تعدیل در اندازه اثر مطالعات است. پس علاوه بر اندازه اثر، باید اثر تعدیل متغیرهای دیگر را نیز بررسی کرد.

ارتباط متغیرهای تعدیلگر بر میزان خشونت ورزشی

—جامعه آماری

جدول ۴ نشان می دهد که بین نوع جامعه آماری و خشونت و پرخاشگری ورزشی رابطه معنی داری وجود دارد و اثر کلی آن برابر با ۰/۳۸ است. بر این اساس، مقدار اثر هواداران فوتبال (۰/۳۷۸)، تماشاگران فوتبال (۰/۳۶۷) بر خشونت ورزشی بیشتر از کادر سازمانی ورزشی (۰/۳۳۲) و دانشجویان (۰/۳۰۴) است.

فرا تحلیل علل خشونت و پر خاشگری ورزشی (پژوهش های بازه زمانی ۱۳۸۳ الی ۱۴۰۰)

جدول ۴: تأثیر جامعه آماری بر خشونت - پر خاشگری ورزشی

نوع جامعه	تصادفی		
	اندازه ترکیبی	z-value	sig
هواداران	۰/۳۷۸	۱۰/۴۷۷	۰/۰۰۰
کادر سازمانی ورزشی	۰/۳۷۲	۴/۰۹۸	۰/۰۰۰
دانشجویان	۰/۳۰۴	۶/۱۱۸	۰/۰۰۰
تماشاگران فوتبال	۰/۳۶۷	۱۲/۳۷۸	۰/۰۰۰
اثر کل	۰/۳۸۸	۷/۸۸۱	۰/۰۰۰

- سطح توسعه استان

بین نوع توسعه استان و خشونت و پر خاشگری ورزشی رابطه معنی داری وجود دارد و اثر کلی آن برابر با ۰/۳۷ است. بر این اساس استان های کم توسعه (۰/۳۸) و در حال توسعه (۰/۳۶) تمایل زیادی به پر خاشگری ورزشی دارند و این میزان در استان های توسعه یافته (۰/۳۰) کمتر است.

جدول ۵: سطح توسعه و خشونت - پر خاشگری ورزشی

سطح توسعه	تصادفی		
	اندازه ترکیبی	z-value	sig
توسعه یافته	۰/۳۰۰	۳/۵۰۳	۰/۰۰۰
در حال توسعه	۰/۳۶۱	۶/۲۷۱	۰/۰۰۰
کم توسعه	۰/۳۸۹	۸/۰۶۵	۰/۰۰۰
اثر کل	۰/۳۷۲	۳/۴۴۲	۰/۰۰۰

- جنسیت

بین نوع جنسیت و خشونت و پرخاشگری ورزشی رابطه معنی داری وجود دارد و اثر کلی آن برابر با ۰/۱۹ است. بر این اساس مردان (۰/۱۷) نسبت به زنان (۰/۱۳) تمایل زیادی به پرخاشگری ورزشی دارند.

جدول ۶: جنسیت و خشونت - پرخاشگری ورزشی

جنسیت	تصادفی		
	اندازه ترکیبی	z-value	sig
مرد	۰/۱۷۲	۳/۱۹۳	۰/۰۰۱
زن	۰/۱۳۵	۸/۱۰۱	۰/۰۰۰
اثر کل	۰/۱۹۱	۱۲/۷۶۰	۰/۰۰۳

بحث و نتیجه گیری

خشونت ورزشی از مسائل اجتماعی-فرهنگی جامعه ایرانی است که درباره آن، تحقیقات مختلفی به روش پیمایشی صورت گرفته است. با توجه به حجم بالای مطالعات پیمایشی و خلأ مهم پژوهشی از حیث فراتحلیل و جمع بندی مطالعات پیشین، مطالعه حاضر با هدف فراتحلیل پژوهش های مرتبط با خشونت و پرخاشگری ورزشی به این نتیجه رسیده است:

۱. عوامل اجتماعی در گرایش به خشونت- پرخاشگری ورزشی نقش داشته اند؛ به گونه ای که هرچه شدت پیوند افتراقی (هم نشینی افتراقی) میان افراد خشونت طلب با سایر هواداران بیشتر باشد، در اثر این تعامل، رفتارهای پرخاشگرانه نیز انتقال می یابند؛ در فضای جمعی و دوستانه، به هنگام رقابت ورزشی این مسئله به سایرین سرایت کرده و طی این فرایند رفتارهای خشونت آمیز ورزشی آموخته می شوند. با افزایش میزان نارضایتی اجتماعی در جامعه، میان هواداران ورزشی از امور اقتصادی، اجتماعی و ورزشی تمایل به پرخاشگری نیز بیشتر می شود. در اصل فضای ورزشی، زمینه های بروز این خشونت را نمایان می سازد که طی جامعه پذیری در فرد شکل گرفته است. هرچه وضعیت نظارت بر روند بازی، رفتار تماشاگران و برخورد با خاطیان و افراد نابهنجارانه، ضعیف و فاقد اقتدار باشد، بسترهای اقدام به رفتارهای پرخاشگرانه ورزشی را تقویت می کند. بی اعتنائی نهادهای خانواده، مدرسه، دانشگاه، و عمومی به رفتارهای نابهنجارانه و غیراخلاقی در رویدادهای ورزشی موجب افزایش پرخاشگری ورزشی در هنگام مسابقات ورزشی می شود. با افزایش میزان اعتماد در میان اعضای جامعه، هواداران و تيم ورزشی، کادر ورزشی، از شدت تمایل به

فرا تحلیل علل خشونت و پرخاشگری ورزشی (پژوهش‌های بازه زمانی ۱۳۸۳ الی ۱۴۰۰)

خشونت ورزشی نیز کاسته می‌گردد. با افزایش شدت انسجام در سطح ورزشی، میان هواداران و سایر بخش‌های جامعه، میزان رفتارهای پرخاشگرانه ورزشی نیز کنترل می‌شود. هرچه شدت تعلق اجتماعی به هویت، خانواده، و جامعه بیشتر باشد، به همان میزان رفتارهای خشونت‌آمیز کنترل می‌شوند. با افزایش تقویت هویت شغلی، شدت تمایل افراد به رفتارهای خشونت‌آمیز کم می‌گردد. افرادی که سابقه خشونت ورزشی دارند، مجدد به سوی رفتار خشونت‌آمیز سوق می‌یابند. در صورتی که افراد احساس کنند، انومی اجتماعی در جامعه شدت بیشتری دارد، شدت گرایش به رفتارهای خشونت‌آمیز نیز بیشتر می‌شود. هرچه شدت هویت قومی قوی‌تر، به همان شدت گرایش به خشونت ورزشی بیشتر خواهد بود.

۲. عوامل فرهنگی در گرایش به خشونت-پرخاشگری ورزشی نقش داشته‌اند؛ بدین صورت که هرچه شدت تعلق به خرده فرهنگی بیشتر باشد، به همان میزان گرایش به خشونت ورزشی بیشتر خواهد شد. افرادی که از سرمایه فرهنگی بیشتری برخوردار هستند، رفتارهای پرخاشگرانه کمتری دارند. مذهب نقش کنترل‌کننده و اصلاح‌کننده رفتارهای خشونت‌آمیز را دارد و فرد را به رفتارهای مناسب با هنجارهای اجتماعی سوق می‌دهد. هرچه شدت تصورات قالبی منفی بیشتر باشد، به همان میزان شدت گرایش به خشونت ورزشی نیز بیشتر می‌شود. با افزایش شدت انومی فرهنگی، پرخاشگری ورزشی عادی شده و تبدیل به یک فرهنگ عمومی می‌شود.

۳. عوامل روانی در گرایش به خشونت-پرخاشگری ورزشی نقش داشته‌اند. از این رو، هرچه شدت نارضایتی از عملکرد دواران در بازی‌های قبلی و جریان بازی به دلیل قضاوت، عملکرد و تصمیمات داوری بیشتر باشد، افراد به سوی رفتارهای پرخاشگرانه و خشونت‌آمیز گرایش می‌یابند. در صورت افزایش میزان نارضایتی از رسانه‌های ورزشی، شدت خشونت ورزشی نیز افزایش می‌یابد. احساس بیگانگی، افراد را مستعد پرخاشگری می‌کند. افرادی که دارای شخصیت ضداجتماعی باشند، به هنگام رویدادهای ورزشی از خود خشونت و پرخاشگری نشان می‌دهند. هرچه میزان نارضایتی از فضای اجتماعی باشگاه، امکانات، سطح و کیفیت برگزاری به هنگام رویدادهای ورزشی بیشتر باشد، به همان میزان بسترهای رفتارهای پرخاشگرانه ورزشی زیاده‌تر می‌شود.

۴. عوامل اقتصادی در گرایش به خشونت-پرخاشگری ورزشی نقش داشته‌اند؛ بدین مفهوم که بیکاری باعث افزایش شدت پرخاشگری و خشونت ورزشی می‌شود. هرچه شدت انومی اقتصادی بیشتر باشد، به همان میزان شدت تمایل به پرخاشگری ورزشی نیز بیشتر می‌شود. هرچه شدت محرومیت نسبی

میان طبقات اجتماعی و هواداران زیادتیر باشد، به همان اندازه تمایل به خشونت ورزشی نیز بیشتر گردد. ناکامی شغلی باعث گرایش فرد به خشونت ورزشی می شود.

۵. عوامل جمعیتی در گرایش به خشونت - پرخاشگری ورزشی نقش داشته اند؛ بدین شکل که با افزایش سن افراد در جامعه، میان هواداران و تیم ها ورزشی، تمایل به خشونت کاسته می شود. هرچه میزان درآمد فردی بیشتر شود، فرد تا حدی احساس رضایت کرده و کمتر دست به خشونت می زند. با افزایش پایگاه اقتصادی - اجتماعی فرد، رفتارهای خشونت آمیز و پرخاشگرانه ورزشی کاهش می یابد.

پژوهش های آقازاده و همکاران (۱۴۰۰)، سعادت (۱۴۰۰)، قربانی و فراهانی (۱۳۹۹)، سالمی و همکاران (۱۳۹۹)، فتحی و همکاران (۱۳۹۸)، موسوی و عبداللهی (۱۳۹۷)، پرویزی و صالح نیا (۱۳۹۷)، آقای و ملا نوروزی (۱۳۹۸)، سعادت و همکاران (۱۳۹۶)، وثوقی و خسروی نژاد (۱۳۸۸)، رحمتی و محسنی تبریزی (۱۳۸۲)، عنبری (۱۳۹۶) و رحمتی (۱۳۹۰) نتایج فوق را تأیید و تصدیق کرده اند که فشارهای ساختاری، آنومی اجتماعی و اقتصادی، محرومیت نسبی، ضعف سرمایه اجتماعی، افزایش خرده فرهنگی قومی - اجتماعی، رفتار سوگیرانه گروه های مرجع، طرد اجتماعی افراد و کاهش باورهای پیوند دهنده، بیکاری و کاهش فضای کسب و کار، احساس آنومی و فقدان مشارکت ساختاری در جامعه، بستر رفتار خشونت آمیز ورزشی را فراهم می کنند؛ زیرا کنش های ورزشی تابعی از شرایط اجتماعی اند. دورکیم، مرتن، پارسونز و آنتونی گیدنز ضمن تأیید یافته های تحقیق حاضر تأکید کرده اند که جوامع بر اساس نظم و هنجارهای اجتماعی، مدیریت و سازماندهی می شوند. هنجارهای اجتماعی، الگوها و شیوه های تعیین کننده کنش اجتماعی اند که در فرایند متقابل در جامعه اجتماعی شکل می گیرند که پیروی از آن به تعادل نظام اجتماعی و نظم اجتماعی منجر می گردد. در صورتی که هنجارهای اجتماعی، اقتدار کنترلی و تنظیمی خود را بر بازی های اجتماعی از دست بدهند، کنشگران اجتماعی نسبت به قواعد بازی بی تفاوت می شوند و شک و تردید به مرور فزونی می گیرد. این واقعه اجتماعی متعلق به جامعه مدرن است؛ جامعه ای که از ساحت سنتی خود به سمت قالب نوین در حال چرخش و توسعه است. بر این اساس ناهنجاری اجتماعی محصول بی سازمانی اجتماعی (تقابل ارزشی - اختلال کارکردی، تضاد بین نهادهای سنتی - مدرن، تأخر فرهنگی - اجتماعی در گذار اجتماعی، کاهش سرمایه اجتماعی سنتی و عدم بازآفرینی سرمایه اجتماعی مدرن، رهاشدگی خانواده، جابجایی و تحرک اجتماعی - جغرافیایی، کاهش قواعد کنترل گر، فروپاشی سنت های اجتماعی، بی قاعدگی مدنی و نبود قوانین جایگزین در اثرگذار (آشفته گی هنجاری) است. پارادایم کارکرد - ساختارگرا ریشه و منابع این مسائل را تغییراتی می داند که منجر به بی سازمانی اجتماعی شده است. نگاه دوگانه به

فرا تحلیل علل خشونت و پرخاشگری ورزشی (پژوهش‌های بازه زمانی ۱۳۸۳ الی ۱۴۰۰)

جامعه از حرکت اجتماعی از یک سامان سنتی به سامان و نظم جدید و فاصله زمانی این دو جریان و تغییرات ارزشی-هنجاری، بسترهای مسائل اجتماعی از جمله شکاف اجتماعی، بی‌اعتمادی اجتماعی، خرده‌فرهنگ منفی و الگوهای رفتاری غیرنرمال را ایجاد می‌کند. «نظریه بی‌سازمانی اجتماعی» سرچشمه مسائل اجتماعی را نوسازی (تغییرات اجتماعی و خیزش جامعه از قالب سنتی به مدرن) می‌دانند (عشایری و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۴۸). این حالت با بی‌سامانی اجتماعی ظهور می‌یابد؛ یعنی هرگونه رخداد اجتماعی و کنش اجتماعی در درون یک ملت، بدون حضور هنجارهای اجتماعی صورت می‌گیرد. قانون اجتماعی در عرصه اجرا، سیاست‌گذاری و تنظیم فاقد کارکرد است. آنومی اجتماعی به مفهوم بی‌هنجاری، بی‌قاعدگی، بی‌سازمانی، تعلیق قواعد، خلأ قواعد، تعارض قواعد، ضعف قواعد و هنجارهای اجتماعی، اغتشاش، بی‌اخلاقی اجتماعی و بحران اجتماعی است. آنومی اجتماعی، شاخص مهم بی‌سازمانی اجتماعی است که هنجارهای اجتماعی مطلوب مشترکی برای دولت و مردم وجود ندارد و زمینه‌های تعامل اجتماعی متقابل عام‌المنفعه وجود ندارد که طبق آن وقایع اجتماعی پیش‌بینی و کنترل شود و همیشه نوعی از آشفتگی و بحران اجتماعی دیده می‌شود.

منابع

- آرون، ریمون. (۱۳۹۶). مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه‌شناسی. باقر پرهام. شرکت انتشارات علمی و فرهنگی
- آقازاده، اکبر؛ حسینی، بهزاد و عبادی باربین، حامد. (۱۴۰۰). «خشونت ورزشی در هواداران فوتبال: نقش هیجان‌خواهی و هوش فرهنگی با میانجی‌گری آستانه تحمل». مطالعات روان‌شناسی ورزشی. ۱۰(۳۷)، صص ۸۵-۱۰۶.
- آقایی، مجید؛ و ملانوروزی، کیوان. (۱۳۹۸). «تحلیل جرم‌شناختی تئوری ناکامی-پرخاشگری در خشونت تماشاگران فوتبال». مطالعات روان‌شناسی ورزشی. ۷(۲۶)، صص ۱۵۱-۱۶۶.
- احمدی‌پور، روناک. (۱۳۹۴). «بررسی عوامل فرهنگی و اجتماعی موثر بر بروز رفتارهای هیجانی هواداران فوتبال». همایش ملی روان‌شناسی و مدیریت آسیب‌های اجتماعی.
- پاک‌نژاد، محسن و درانی، کمال. (۱۳۸۸). «رفتارهای تهاجمی تماشاگران فوتبال و علل روانی و اجتماعی آن». نشریه رشد و یادگیری حرکتی ورزشی. ۱(۳)، صص ۱۱۷-۱۴۲.
- پرویزی عمران، فاطمه و صالح نیا، بهرام. (۱۳۹۷). «رابطه مشارکت در ورزش با میل به خشونت در محیط کار در معلمان ورزش». پژوهش اجتماعی. ۱۰(۳۹)، صص ۱۵۰-۲۱۹.
- جلالی، امید. (۱۳۹۰). «بررسی خشونت در تماشاگران فوتبال ورزشگاه‌های شهر تهران و ارائه راهکار جهت کنترل آن از دیدگاه مدیران اماکن ورزشی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرج.
- خادمی، علی‌رضا. (۱۳۸۷). «بررسی جامعه‌شناسانه خشونت و پرخاشگری تماشاگران در ورزشگاه‌ها». مطالعات امنیت اجتماعی. ۱۶(۰)، صص ۴۷-۷۲.
- دستگردی، مهدی؛ دبیر، علیرضا و شریعتی فیض‌آبادی، مهدی. (۱۳۹۹). «مدل‌سازی ساختاری مفاهیم ناهنجاری در ورزشگاه‌های ایران». فصل‌نامه علمی کارافن. ۱۶(۲)، صص ۱۸۹-۲۰۶.
- رحمتی، محمدمهدی. (۱۳۹۰). جامعه‌شناسی خشونت ورزشی. شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

- رحمتی، محمد مهدی و محسنی تیریزی، علی رضا. (۱۳۸۲). «بررسی عامل‌های جامعه‌شناختی خشونت و پرخاشگری تماشاگران فوتبال (مطالعه موردی: شهر تهران)». المپیک. ۲۴(۱۱)، صص ۷۷-۹۲.
- زارع، بیژن و زندی‌لک، علی‌اکبر. (۱۳۹۱). «مطالعه رابطه سطح توسعه‌یافتگی اقتصادی - اجتماعی با میزان جرائم خشن در بین استان‌ها». مجله مطالعات اجتماعی ایران. ۵(۳)، صص ۹۷-۱۲۵.
- سالمی خوزانی، مجتبی؛ اصلانخانی، محمدعلی؛ خبیری، کاوه؛ و بهدردی، رضا. (۱۳۹۹). «مقایسه عوامل مرتبط با پرخاشگری در مردان تکواندوکار حرفه‌ای و نیمه‌حرفه‌ای و تحلیل جامعه‌شناختی اعتقادات مذهبی در آنها». مطالعات فرهنگی اجتماعی المپیک. ۱(۱)، صص ۴۹-۷۳.
- سعادت، موسی. (۱۴۰۰). «مطالعه جامعه‌شناختی رابطه بین هویت قومی و پرخاشگری با تاکید بر نظریه به‌رسمیت‌شناسی اکسل هونت». جامعه‌شناسی کاربردی. ۸۴(۳۲)، صص ۲۹-۴۴.
- سعادت، موسی؛ عباس‌زاده، محمد و حاتمی، رقیه. (۱۳۹۲). «بررسی رابطه بین سرمایه فرهنگی، سرمایه اجتماعی و پرخاشگری». فصل‌نامه دانش انتظامی آذربایجان شرقی. ۳(۱)، صص ۱-۲۵.
- سعادت، موسی؛ عباس‌زاده، محمد؛ کبیری، افشار و عشایری، طاهار. (۱۳۹۶). «بررسی جامعه‌شناختی عوامل موثر بر پرخاشگری در بین تماشاگران فوتبال». انتظام اجتماعی. ۲۴(۹)، صص ۳۵-۷۰.
- سلیمی، علی و داوری، محمد. (۱۳۹۴). جامعه‌شناسی کجروی. پژوهشکده حوزه و دانشگاه
- صدر، حمیدرضا. (۱۴۰۰). روزی روزگاری فوتبال: فوتبال و جامعه‌شناسی. نشر چشمه
- عباس‌زاده، محمد؛ سعادت، موسی و محمدی، عاطفه. (۱۳۹۳). «بررسی رابطه بین کنترل اجتماعی و پرخاشگری در بین تماشاگران فوتبال (هواداران تیم تراکتورسازی تبریز)». فصل‌نامه دانش انتظامی آذربایجان شرقی. ۴(۱)، صص ۱-۱۸.
- عشایری، طاهار؛ جهان‌پور، طاهره؛ احمدی می‌لانی، مرضیه و سوری، مسلم. (۱۴۰۰). «مرور نظام‌مند مسائل اجتماعی ایران: بازه زمانی ۱۳۸۰ الی ۱۴۰۰». مجله جامع‌شناسی ایران. ۲۲(۳)، صص ۱۲۰-۱۵۲.
- علیزاده، امیررضا و انتشاری، فاطمه. (۱۳۹۹). «بررسی عوامل موثر بر شیوه‌های ابراز خشونت در تماشاگران و بازیکنان فوتبال». رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری. ۴۱(۴)، صص ۴۲-۵۴.
- عنبری، موسی. (۱۳۹۶). «بررسی عوامل گروهمی و خرده‌فرهنگی موثر بر خشونت‌گرایی تماشاگران فوتبال». مطالعات فرهنگی و ارتباطات. ۳(۹)، صص ۱۷-۴۴.
- فریدفتی، اکبر؛ قره‌گوزلو خیرآبادی، حسن و غایی سدهی، حامد. (۱۳۹۸). «شناسایی عوامل غیرسازمان‌یافته موثر بر رفتار نابهنجار هواداران فوتبال». سومین کنگره ملی دستاوردهای علوم ورزشی و سلامت.
- قاسمی، وحید؛ ذوالکثاف، وحید و نورعلی‌وند، علی. (۱۳۸۸). «توصیف جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال». المپیک. ۴۵(۱۷)، صص ۶۹-۸۰.
- قربانی، لیلا؛ فراهانی، مرجان و کشاورز، لقمان. (۱۳۹۹). «تحلیل عوامل محیطی و سازمانی مؤثر بر بروز پرخاشگری و خشونت تماشاچیان مسابقات والیبال ایران». فصل‌نامه علمی پژوهش‌های کاربردی در مدیریت ورزشی. ۸(۴)، صص ۲۵-۳۷.
- موسوی، صدیقه سادات و عبدالهی، اسماعیل. (۱۳۹۷). «بررسی و تحلیل عوامل خشونت ورزشی و راهکارهای پیشگیری از آن در شهر بوشهر». دومین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در مدیریت و حقوق.
- نیازی، اسفندیار. (۱۳۹۳). «راهکارهای پیشگیری انتظامی از بروز پرخاشگری در مجموعه‌های ورزشی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علوم انتظامی امین.
- وثوقی، منصور و خسروی‌نژاد، سیدمحسن. (۱۳۸۸). «بررسی عوامل فرهنگی اجتماعی رفتار هیجانی تماشاگران فوتبال». مجله پژوهش‌های جامعه‌شناختی. ۳(۱)، ص ۱۱۷.
- Agnew, Robert; & Brezina, Timothy. (2010). **Strain theories**. The SAGE handbook of criminological theory, 96-13.

- Ahsan, Tanjin. (2018). **Robert K. Merton Theory of Anomie and Crime in Bangladeshi Society.**
- Allik, Jüri; & Realo, Anu. (2004). **"Individualism-collectivism and social capital"**. Journal of cross-cultural psychology, 35(1), 29-49.
- Baumer, Eric P. (2007). **"Untangling research puzzles in Merton's multilevel anomie theory"**. Theoretical criminology, 11(1), 63-93.
- Baumer, Eric P; & Gustafson, Regan. (2007). **"Social organization and instrumental crime: Assessing the empirical validity of classic and contemporary anomie theories"**. Criminology, 45(3), 617-663.
- Bernburg, Jon Gunnar. (2002). **"Anomie, social change and crime. A theoretical examination of institutional-anomie theory"**. British Journal of Criminology, 42(4), 729-742.
- Bois, Cora Du. (1959). **"The public health worker as an agent of socio-cultural change"**. Health Education Monographs, 1(5), 3-19.
- Deflem, Mathieu. (1989). **"From anomie to anomia and anomic depression: A sociological critique on the use of anomie in psychiatric research"**. Social Science & Medicine, 29(5), 627-634.
- Durkheim, Emile. (2019). **"The division of labor in society"**. In Social stratification (pp. 178-183). Routledge.
- Etemadifar, Amin. (2016). **Anomie and Development—A Cross-National Study.**
- Giddens, Anthony. (1966). **"A typology of suicide"**. European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie, 7(2), 276-295.
- Giddens, Anthony. (1971). **"Durkheim's political sociology"**. The sociological review, 19(4), 477-519. "
- Marwah, Sanjay; & Deflem, Mathieu. (2006). **Revisiting Merton: continuities in the theory of anomie-and-opportunity-structures. Sociological theory and criminological research: Views from Europe and the United States**, 57-76.
- McCloskey, David. (1976). **On Durkheim, anomie, and the modern crisis.** American Journal of Sociology, 81(6), 1481-1488.
- Merton, Robert K. (1938). **"Anomie and social structure"**. American sociological review, 3(5), 672-682.
- Moser, Caroline. (2003). **Gender-based violence: a serious development constraint.**
- Moser, Caroline ON; & Clark, Fiona. (2001). **Victims, perpetrators or actors?: Gender, armed conflict and political violence.** Palgrave Macmillan.
- Moser, Caroline ON; & McIlwaine, Cathy. (2004). **Encounters with violence in Latin America: Urban poor perceptions from Columbia and Guatemala.** Psychology Press.
- Orru, Marco. (1986). **Anomie: History and Meanings.**
- Parsons, Talcott. (1968). **The structure of social action.** Vol. 1. Free Press.
- Royce, Edward. (2015). **Classical social theory and modern society: Marx, Durkheim, Weber.** Rowman & Littlefield.
- Smith, Hayden P; & Bohm, Robert M. (2008). **"Beyond anomie: Alienation and crime"**. Critical Criminology, 16(1), 1-15.
- Stults, Brian J; & Baumer, Eric P. (2008). **"Assessing the relevance of anomie theory for explaining spatial variation in lethal criminal violence: An aggregate-level analysis of homicide within the United States"**. International Journal of Conflict and Violence (IJCIV), 2(2), 215-247.
- TenHouten, Warren. (2016). **"Normlessness, anomie, and the emotions"**. In *Alienation and Affect* (pp. 91-108). Routledge.
- World Health Organization. (2002). **Global consultation on violence and health violence: A public health priority.**

